

gazdasági főkiskola professzora meg van győződve róla, hogy a biodinamikus gazdálkodás jelenti a jövőt Románia mezőgazdasága számára" – tájékoztatott róla E. Fuchs. Készen állnak rá, hogy átvegyék az erre szülő kiképzést a főkiskolájukon és rendelkezésükre álló földterület egy részét biodinamikus módszerrel műveljék meg, és ehhez gyakorlati és elméleti segítséget kértek.

E. Fuchs és a román Nemzeti Bank igazgatója egy bank alapításáról is tárgyalt, amelyre egymillió lejt már félretették.

Megfelelő továbbképzési módszerekre van szükség ahelyett, hogy a kísérleteket az egész országban ismertessék. Elsőnek Ludisor falu alapít új szövetséget és állítja át mezőgazdaságát a biodinamikus módszerre.

Égylőre megvan a pénz annak a bukaresti tanárképző szemináriumnak a finanszírozására, amelyben jelenleg kb. 120 főkiskola és diplomás Waldorf-tanítóvá képezi át magát. A német külügyminisztérium elsőre nagyon nagyvonalúan megszabott hozzájárulásából csak egy részösszeget lehetett a Waldorf-szemináriumra fordítani. Ezeknek az eszközöknek a német kiscébség támogatására való igénybevételéhez előfeltétel saját hozzájárulás vállalása a szeminárium működtetői részéről. Erre a célra adományokat gyűjtnek.

A Waldorf-pedagógia iránti érdeklődés Oroszországban nagyobb a vártnál. Az újonnan megnyitott moszkvai tanárképző szemináriumot délcélű kb. huszan, csú tagozaton huszonnéven látogatják. Az oktatók többségükben nyugatról jöttek, de művészi szakokat oroszok is tanulnak. Ezenkívül két-két egyhetes, a Waldorf-pedagógiába bevezető tanfolyamot tartottak övönök, illetve tanítók számára. Ezeket a tanfolyamokat átlag 90-100 érdeklődő látogatta. Dr. Anatolij Pinszkij, az Orosz Szabadegyetem Waldorf-oktatószemináriumának vezetője említette meg ezeket a számokat december 10-én a majna-frankfurti Waldorf-iskolában tartott előadásában. Az érdeklődés különösen azért ilyen nagy, mondta, mert az érintettek egyetértének abban, hogy az állami iskolaügy "maga a csőd".

Az új Waldorf-mozgalom azzal kezdte tevékenységét, hogy ünnepeket szervezett a gyerekeknek (Mihály-nap, ádvent, stb.). Dacára az akkor még érvényes vallási ünnepekre vonatkozó tilalomnak, ezeken annyi gyerek vett részt, hogy a résztvevők számát nem sokára korlátozni kellett. Ebből a tevékenységből hamarosan született egy óvoda az Arisztotelész Klub keretében Pinszkij 1992 nyarára várja az első Waldorf-iskola alapítását és biztos benne, hogy a Waldorf-pedagógia egyes elemeit állami iskolákban is alkalmazni lehet majd.

Az új szlovén oktatási törvény első tervezetét pedagógus körökben csaldózással vették tudomásul. Miután több meg-

beszélés folyt az oktatási miniszterrel és az illetékes hatóságokkal, megígérték, hogy rövidesen lesznek szabad iskolák Szlovéniában. Ettől függetlenül Waldorf-pedagógusok Ljubljánban tisztázták azokat a jogi lépéseket, amelyek egy Waldorf-iskola alapításához szükségesek. Annál nagyobb volt a csalódásuk, hogy a nemrég előterjesztett törvénytervezet szigorúbb állami ellenőrzést irányoz elő, mint az eddigi. Bár nem zárja ki a szabad iskolákat, az igazgatók kinevezése a hatóságok illetékességébe tartozna.

Egy márióri Waldorf-pedagógiai konferencián elfogadták egy minisztériumnak címzett nyílt levél szövegét és a Ljubjanai "Kortina" Waldorf-iskola is tiltakozott. A "Kortina" munkatársai egy pártokon felüli "Új Fórum" felállításán fáradoznak, amely elsősorban az oktatás szabadságáért akar küzdeni.

Miután a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság oktatási bizottsága a Helias von Ort alapítvány meghívására megismerkedett a pluralista holland oktatási rendszerrel, az alapítvány január végén vizontlátogatásra ment Prágába és ott három órás megbeszélést tartott a szövetségi parlamentben. A parlament előtti beszédében Cornelis Boogerd, az alapítvány elnöke részletesen és szakszerűen ismertette a pluralista iskolarendszert és arra kérte a képviselőket, működjenek közre az állami oktatási monopólium lebontásában. Elgondolásai háttérül Boogerd röviden a társadalom hármas tagozódását jelölte meg.

A küldöttséget a prágai Jana Mildrova és a príbrami Nejedlo úr kísérte, akik részt vesznek a Cseh és Szlovák Szövetség Köztársaság-beli Waldorf-iskolák alapításában. A cseh-szlovák rádió és televízió nagy érdeklődést mutatott Boogerd látogatása kapcsán a téma iránt, aki az új iskola-törvény közeli elfogadására számít, a Prágában sürgető döntési kényszer miatt.

Március 19-én Schaffhausenben cseh meghívottak jelenlétében baráti kört alapítottak a csehszlovákiai Waldorf-mozgalom támogatására. A kör személyes kapcsolatot tart sok olyan kezdeményezéssel és személlyel, aki a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban a Waldorf-pedagógia megalapozásán fáradozik. Nyolc óvodában, egy első osztályban és két gyógypedagógiai iskolában kezdtek már oktatók Rudolf Steiner pedagógiájának elemeivel dolgozni. Körülbelül ötvenen vesznek részt egy öthetes szemináriumon. Az első iskolák megalapítása küszöbön áll. A baráti kör adományokat szándékozik gyűjteni, hogy az emberek anyagokkal lehessen ellátni, és hogy lehetővé tegyék svájci Steiner-iskolák látogatását. Körülbelül ötven vendéghallgatót várnak a következő hónapokban Basclbe, Bernbe, St. Gallenbe és Zürichbe.

Perczel Károly:

A MAGYARORSZÁGI REGIONÁLIS TERVEZÉS TÖRTÉNETÉHEZ (RÉSZLETEK)

...Ilyen jellegű tervezés 1945 előtt nem volt. Bár előzményeképpen igen hasznos volt az a közigazgatási szempontú országos elemzés, amit a Magyar-ri-féle és a Teleki Pál-féle, majd az Alamtudományi Intézetben Bibó és Matyasovszky végeztek.

...A Magyarországon 1946-tól kezdődött tervezés realisztikusabb volt. Bár ez is a rombadőlő ország helyreállítását, újjáépítését tűzte ki célul, az Országos Építészeti Kormánybizottság, ahol akkor dolgoztam, és az Újjáépítési és Közmunkaügyi Minisztérium fő esz-köze a romhelyzetfelmérés, a rombonlítás és a helyreállítás volt.

...A földreform 1945 és 1948 között az ország egész társadalmát megmoz-

gató és átalakító változás volt. A nagybirtokokat kis paraszti parcellákra osztották, és ez teljesen megváltoztatta a falvak helyzetét is, mert egyúttal 400000 házhely kiosztásával is együttjárt. Az új gazdák a földön kívül új házhelyet is kaptak. A házhelyekül szolgáló telkeket is a helyben választott földosztó bizottságok tűzték ki, a választott helyszínek. Ezáltal meghatározták a falvak növekedési irányait, és beépítési területeit, sőt, egész sor új falut is létrehozottak. A földosztó bizottságok azonban nem ismerték sem a településfejlesztés szakmai, sem a lakóterület egészségügyi és környezeti igényeit, sem a megközelítés közlekedési és közműigényeit, nem törődtek a szomszéd falvakkal és városokkal való

kapcsolatokkal sem. Ezért sorozatos hibákat követtek el, elsősorban a topográfiai, természeti környezethez nem alkalmazkodtak, és nem hagytak helyet a köztisztviselőknek, az ellátási létesítményeknek, parkoknak, néha az utcáknak sem. Igen sok házhelyet telepítettek egészségtelen területre, vagy bűzlő állattelepnek mellé.

Az Újjáépítési és Közmunkaügyi Minisztériumba akkor kerültem át a Fővárosi Közmunkák Tanácsától, amikor Veres Péter író lett a miniszter. A Falurendezési Osztály előadója, később osztályvezetője lettem. Feladatom a házhelyosztások településfejlesztési, társadalmi, környezeti településhálózati szempontból való felülvizsgálata és áttervezése volt. Végeredményben a mi-

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS TELEPÜLÉSSORVASZTÁS

Beszélgetés Perczel Károllyal és Gerle Györggyel

A magyar kistelepülések hetvenes-nyolcvanas években történt elsorvasztásának elméleti előkészítésével vádolják mostanában gyakran az úgynevezett Településfejlesztési Konceptiót. A magyar településhálózat fejlesztésére vonatkozó terv kidolgozóját, Perczel Károlyt és hosszú időn át közvetlen munkatársát, Gerle Györgyöt kérdeztük, hogy mi a véleményük erről a vádról. Mindketlen rendszeresen kiálltak szakmai szempontok védelmében a legkülönfélébb hatóságokkal szemben, ezért is fontos tisztázni álláspontjukat a sok tekintetben a romániamnál eredményesebben végrehajtott "szisztematizálással" kapcsolatban. Kérdező: Gerle János

Perczel Károly: A kistelepülések elsorvasztásának abszolút semmi köze a településhálózati fejlesztési tervhez nincs, de el fogom mondani, hogyan facsarták ki olyanná. Először is a sorvadás a falvaknak kis számában jött létre, a többit a korábbi időkhez képest jelentős fejlődés ment végbe és éppen a fejlesztési terv alapján.

Országépítő: A falvak hányadrészeben következett be visszafejlődés?

Perczel Károly: Ötszáz és nyolcszáz közötti lehet a számuk az összesen kb. 3200-ból, elsősorban olyan helyeken, ahol egyébként is közlekedési problémák voltak, például zsákutcás falvak esetében. De visszafejlődtek falvak nem elmaradt területeken is, és bekövetkezett lakosságcsökkenés egyébként fejlődő településeken is. A falusi lakosság csökkenése világjelenség.

Országépítő: Mi volt a tervezők szándéka a kistelepülésekkel?

Perczel Károly: A terv alapfelgondolása az volt, hogy minden települése megszűnjön az ellátás elmaradottsága, Falvak visszafejlését, számuk csökkentését a terv semmilyen formában nem tartalmazta. Különbséget tettünk olyan falvak között, melyekben a jövőben a szolgáltató és ellátó intézményeket azért kell fejleszteni, mert oda könnyen el lehet jutni szomszédos, rosszabb helyzetben lévő településekről, ahol további létesítmények építését nem javasoltuk. De meglévő létesítmények áttelepítését valamely központba, az alapszolgáltatások megszüntetését sehol nem irányoztuk elő.

Országépítő: Milyen mértékben azonosak a fejlesztésre nem javasolt falvak azokkal, amelyekben később a sorvadás megindult?

Perczel Károly: Ezek nem azonosak, szám szerint sem. Az első tervfázisban 1100 központ-jellegű falu szerepelt, azaz a falvak harmada jutott ebbe a kategóriába. De mi a központ-jelleget is másképp fogtuk fel, nem hierarchikus központok kialakítása volt a cél, hanem olyan intézményhálózat kialakítása, ami a legjobban tudja szolgálmi minden nem központi település lakosságát. Azt gondoltuk, később kiderült, hogy létesen, hogy a kedvezőbb szolgáltatási körülmények minden egyes faluban fejlődést eredményeznek.

nisztériumnak 2800 község házhelyrendezését kellett módosítania és tervvel ellátni. Ehhez egy, az osztály részét képező ún. rajztermet szerveztem fiatal mérnökökből, építészekből, közigazdászokból. Mikor sok lett a feladat, ebből a rajzteremből alakítottam ki a Területrendezési Intézetet (TERINT), amely már négy osztályra oszlott, amelyek közül az egyik a Regionális Tervező Osztály volt, amelynek egyik feladata a házhelyosztások településközi kapcsolatainak felülvizsgálata, az egészséges falunövekedési irányok meghatározása és a regionális szintű ellátás biztosítása volt. A házhelyosztási területeken nyílt lehetőség a régi falvakban hiányzó közösségi és alapellátási intézmények elhelyezésére, pótlására. Sok falu ezáltal új központot kapott. Ehhez a regionális összefüggéseket is meg kellett vizsgálni, mert a magasabb szintű intézményeket, középiskolákat, kultúrotthonokat, rendőrséget, postát, sokfajta üzletet, vásártérletet, pihenőparkot minden faluba nem lehetett telepíteni, más falvakból a legjobban megközelít-

hető falvakban kellett kielégíteni a szomszédos falvak igényeit is, így keletkezett a falusi regionális szolgáltatások körzeti rendszere.

A házhelyosztási terveket és felülvizsgálatokat a belügyminiszter, az akkor ugyancsak parasztpárti Erdei Ferenc rendelte meg a TERINT-nél, amelynek anyagi kétfenntartását a "belügy" közigazgatási jellegű megbízása adták.

...Az Erdei Ferencel folytatott tárgyaláson született meg a "Tanyai Tanács" megszervezésének gondolata. Ennek célja három összetevőből alakult ki. Egyrészt Erdei Ferenc állította fel azt az elvet, hogy ahol tanyás területen jól megközelíthető helyen községi tanácsházat és üzletet építünk, ott a tanyai lakosok ezek mellé költöznek, és rövidesen új falu fejlődik ki.

Részemről jött a tanyai lakosság jól megközelíthető központokba telepíthető regionális alapellátásának elve, vagyis a megmaradó tanyák számára ellátási közintézményi és iskolaközpontokat

kell létrehozni, és végül Bibó István adta hozzá a tanyai területek új közigazgatási beosztásának elvét, hogy az új községhez és a központ milyen területre terjessze ki hatását a tanyavilágban, így a nagy területű mezővárosok közigazgatási területeit kisebb községi területekre kellett felosztani.

...A TERINT megtervezte kb. 30 új tanyaközpont-falu és még 2800 felülvizsgált házhelyosztási terület rendezési tervét. Ezek elkészülte után meghívtam a kormány tagjait és a köztársasági elnököt a tervek és a falumodellek megtekintésére.

Rákosin kívül mindenki eljött. Ennek a kormánylátogatásnak az volt az eredménye, hogy az addig minisztériumi osztályként működő TERINT-et a Gazdasági Főtanács ülésén intézetként megalapították, és attól kezdve kapott rendszeres költségvetési ellátást, akkortól bízza meg a TERINT-et az Országos Tervhivatal városrendezési és regionális tervek készítésével. Így alakult ki a magyar regionális tervezés és a tele-

Gerle György: Nagy területek voltak Magyarországon, amelyeken semmilyen urbanizált, magasabb szintű ellátást biztosító városok nem voltak, ilyenek között, vasúton gyorsan nem érhetőek el. Ezt a helyzetet kellett megszüntetni. A terv, legalábbis terv szinten ezt a legkisebb tanyáig lebontva megoldotta, hogy ellátatlan település, ellátatlan ember ne maradjon.

Perczel Károly: A tervnek volt egy része, ami éppen azt vizsgálta, hogy milyen minimális ellátást kell biztosítani az úgynevezett "nem fejlődő" falvaknak az alapszükségletek kielégítéséhez. Ez elég magas szintű ellátást jelentett.

Gerle György: Ebből persze egy falu sem maradt ki.

Országépítő: Mi volt a története ennek a tervnek, mikor készült, kinek a megbízásából és hogyan használták?

Perczel Károly: Ez egy Pécsen megjelent tanulmányban részletesen leírtam. (A tanulmány részleteit kiegészítésként mellékeltem közöljük. – szerk.) Röviden: három lépcsője volt és igaz tervvé sohasem vált. 1963-ban kezdtünk dolgozni rajta, az első lépésben egy "tervtanulmány" készült.

Gerle György: A Statisztikai Hivatal felméréseiből kaptuk meg az adatokat az ország minden településére, de a nagyságrend nem mondott semmit az ellátottságról, így a munka elkezdéséhez az intézmények, létesítmények helyzetét és a foglalkoztatottságot teljesen fel kellett mérni.

Perczel Károly: Voltak nagyon rosszul ellátott nagyközségek az Alföldön és kitűnően ellátott aprófalvak a nyugati országrészben. Szóval a tervtanulmány 1963-ban el is készült, azt senki nem hagyta jóvá.

Gerle György: Tulajdonképpen megbízónk se volt, mert a megbízást a miniszteriumban a saját miniszterünktől mi magunk erőszakoltuk

ki. Még azt se memém állítani, hogy hivatalosnak volt nevezhető a tevékenységünk.

Perczel Károly: A gyakorlati tervező munkához a VÁTI szolgáltatásait vettük igénybe. A második lépcsővel, folyamatosan dolgozva tovább, 1968-ban készültünk el, ezt hívtuk "kerettervnek".

Országépítő: Mit tartalmazott az első, illetve a második anyag?

Perczel Károly: Az elsőben körülhatároltuk a területeket, falukörzeteket, kis és nagy régiókat, amelyek ellátás szempontjából egy központi településhez tartoznak. De később észrevettük, hogy ezek a határok nem mindig stimmelnek át is fednek és a második lépésben ehhez igazodva a körzetek nem területeként voltak meghatározva, hanem az ellátás hierarchiáját és a leggyorsabb településköri kapcsolatokat jelöltük csak a terven.

Gerle György: A hierarchiát teljes körűen kidolgoztuk. A legalsó fokú körzet a primér szükségleteket elégíti ki: élelmiszer, orvos, gyógyszer, oktatás, posta, igazgatás – mindez meglegyen a saját kis közeli körzetében. A következő lépcsőfok a regionális, városi jellegű szerepkört betöltő település például középiskolával, kórházi szakrendelővel szakosított üzlethálózattal. Így épült fel a rendszer.

Perczel Károly: Az első szintet alsó foknak neveztük, lehet, hogy ez is zavart okozott, valójában alapfokú helyi ellátásról volt szó.

Gerle György: Az ide tartozó községeket regionális szerepkör nélküli településeknek neveztük, nem volt olyan feladatuk, ami miatt egy szomszéd faluból ide kellett volna utazni, mert az csak itt intézhető el. A későbbi használat során egyszerűen kihagyták a "regionális" szót a használatból és ez is félreértésre adott okot, mintha az önmagáért való szerepköre sem volna meg a településnek, holott csak "regionális" szerepköre

püléshálózat-tervezés első kiinduló pontjává a "városhiányos területek" meghatározása.

A TERINT-ben 1948-ban alakítottam meg a város-tervezési, regionális tervezési és a településkutatási osztályokat. Ezek a területi vizsgálatokat az ország egész területére kiterjesztették. 1949 első felév végére már nagyjából készen volt az első országos méretű regionális vizsgálat, amely az akkor rendelkezésre álló statisztikai anyagokon és egy sor helyszíni vizsgálaton alapult.

...1949-ben a Gazdasági Főtanácsoshoz elküldtem és a Mérnök Szakszervezet ülésén előadtam országos fejlesztési koncepciómat. Egyetlen érdemi észrevételt nem kaptam, de egy hivatalos politikai vélemény hangzott el, hogy nem helyes országos és regionális terveket készíteni egy intézetben, mivel ez kizárólag a politikai vezetés ügye, egyetlen igazi regionális tervező van, és az Sztálin elvtárs.

...A TERINT tervezési eredményeit amár említett kiállításon bemutatták a

köz társaság elnökének és a kormány tagjainak, akik Rákosi kivételével el is jöttek. Gerő Ernő kifogásolta, hogy egy ilyen intézmény kormányhatározat nélkül működik. Vas Zoltán az OT új elnöke szerint a TERINT teljesítménye kitűnő, csak az a hiba, hogy nem az Országos Tervhivatalnál működik. Majd ő sürgősen átveszi. Gerő előterjesztésére a Gazdasági Főtanács ezután következő ülésén megalapította az egy éve már aktívan működő intézetet. Rövidesen következett a Rajk-ügy, amellyel kapcsolatban engem letartóztattak. A TERINT-et Vas Zoltán átvette az Országos Tervhivatalhoz. Először ott megszüntették a regionális és városrendezési tervezést, elhelyezték az intézetet a települések ipar-telepítési alkalmasság szerinti kategóriákba sorolásával bízták meg, e kategóriák teljesen heterogének és önkényesek voltak. Csak Budapest és Miskolc lett kategórián felül fejleszthető. Egy évvel később engem életfogytiglani fegyházra ítélték, és ezáltal a TERINT letartóztatásom előtti munkája gyanússá vált, és az irányításom alatt

készült összes terveket és vizsgálatokat elégették, ezeknek azóta nyomuk sem maradt.

...A szétforgácsolt település- és területirányítási szervezet 1957-ig állt fenn. Akkor az Építésügyi Hivatalt és a Városgazdálkodási Minisztériumot megszüntették és mindhárom településrendezési és fejlesztési tevékenységet az Építésügyi (később Építésügyi és Városfejlesztési) Minisztériumban a Településfejlesztési Főosztályon egyesítették, és főosztályvezetőnek ismét engem neveztek ki.

...1956-ban a mohácsi-szigeti és a Duna jobb partú Tolna megyei településeket teljesen elpusztító jéges árvíz-katasztrófa után elkészült a VÁTI-nál az első, a Minisztertanács által jóváhagyott regionális terv, amely az árvízveszélyes helyeken szétzört tanyák lakosságát és az árvízveszélyes helyeken felváltva falvak népét nem veszélyeztetett területeken felépített új falvakba telepítette át. Ezzel a tervvel tört meg a 7

nem volt.

Perczel Károly: A tervben az alapfokú központokat úgy jelöltük ki, hogy a környezetükből mindenhol gyalog is, de kerékpáron könnyen elérhetőek legyenek. A "biciklifélóra" alapvető mértékegységünk volt. Úgyanígy választottuk ki a középfokú központokat is "autóbusz félóranyira", kiderült, ahogy már említettük, hogy vannak területek, ahol a meglévő struktúrából a középfokú szintű város teljesen hiányzik.

Gerle György: A török pusztította területeken nem alakultak ki a Felvidékhez, a Dunántúl nyugati részéhez hasonlóan azok a sűrű hierarchikus település-struktúrák, amelyeket természetesen rendszerét a folyamatos fejlődés formálta.

Perczel Károly: Ezeket "városnélküli területeknek" neveztük és az első két lépcsőben kijelöltük azokat a településeket, amelyek természetesen kialakult városi karakterűvé kell fejleszteni. Így sokszor kis településeket választottunk ki, amelyek jó adottságokkal rendelkeztek, hogy a környezetük számára szükséges középfokú intézményeket oda helyezzék.

Alapvető szempont volt, hogy Budapest túlsúlyát ellensúlyozzuk, valójában az egész hierarchia kialakításának decentralizáció volt a célja. Az ügynevezeti régióközpontokba akartuk azt a fejlettséget összpontosítani, ami tulajdonképpen az egész országban hiányzott, Budapesten kívül. Akkoriban kilenc ilyen helyi régióközpontba vittük át a főváros szerepkörének egy részét. A számot a második lépcsőben hétre kellett csökkentenünk. Ez a csökkentés külső nyomásra történt. A Tervhivatal attól félt, hogy az ilyen régióközpontok túl sokba fognak kerülni. Ezért lett végül csak öt.

Gerle György: Tulajdonképpen nem tartozik a tárgyra, de egy állandó áldatlan harc volt közöttünk és a Tervhivatal között. Ők nem értették a

térképet, mindent csak számokban kifejezve érzékelték. Nem értették, miért nem elég minden két-három megyéből létrehozni egy körzetet. Nyugodtan nevezhetem ezt hatalmi harcnak is, úgy gondolták, a tervezés valami egészen más, mint amit mi csinálunk. A Tervhivatal öt, meg tíz, meg tizenöt éves tervekben gondolkodott...

Perczel Károly: Tizenöt éves tervet sohasem sikerült csinálnunk.

Gerle György: Mi is kénytelenek voltunk ütemezni a tervet, a központ fejlődését ábrázoltuk 1975-ig, meg 1980-ig, meg 2000-ig, mekkora lesz az ipar, kereskedelem, lakosság, mezőgazdaság, kereskedelem, idegenforgalom.

Perczel Károly: Ezt kötelező érvénnyel le kellett bontani a legkisebb faluig.

Gerle György: És meg kellett mondani mikor mi mennyibe fog kerülni, tőkésletlen abszurdum, még most se tudjuk mennyit ér egy Forint.

Perczel Károly: De azt kidolgoztuk, hogy az egyes kategóriáknál milyen intézmények létesítése szükséges, így számítani lehetett a beruházás nagyságát. Nagy vonalakban ezt meg is tettük.

Országépítő: Milyen részletes volt ez a beruházási javaslat?

Perczel Károly: Ez nem volt beruházási javaslat. Minden településre kiterjedően konkrét intézményi és munkahelyi javaslatokat tartalmazott. A harmadik lépcső, ezt hívták "konceptiónak", ezen az alapon készült el 1971-ben. Megmutattuk a Minisztertanács titkárságának, amit a Tervhivatal már informált a maga álláspontjáról. Visszaküldték azzal, hogy nem csináltuk meg a településkategóriákba való sorolást. Ez tényleg hiányzott a koncepcióból, ilyet nem is szándékoztunk csinálni, de azt mondták, hogy addig nincs mit jóváhagyni, amíg a kategorizálás nem készül el. Tessék kategóriákat csinálni és egzakt módon meghatározni, mik a feltételek, milyen

évig érvényes regionális tervezési terv.

...1961 és 1963 között elkészült a VÁTI-ban létesített új Regionális Tervező Irodán az első "Településhálózat-fejlesztési tanulmányterv".

...Országos konzultáció alapján történtek azok a módosítások, amelyeket az Országos Településhálózat-fejlesztési Kerettervnek nevezett új dokumentációban dolgoztunk ki, amely 1968-ban készült el, és amely az új gazdasági mechanizmus reformtörvények 1968-tól kezdődő vitáinak és kidolgozásának területfejlesztési megfelelője volt. 1968-ban elkezdődött a keretterv hivatalos egyeztetési eljárása, amelynek eredményeképpen készült a kormány elé terjesztett Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció.

...1971-ben a kormány három határozatot hozott. Az elsőben jóváhagyta az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepciót, a másodikban meghatároz-

ta az országos településhálózat-fejlesztési irányelveket, a harmadikban a regionális területi tervezés szervezeti rendszerét, amelyben ismételték az ÉVM-re osztotta ki a regionális rendezési tervek készítését, továbbá a fejlesztési tervekhez kapcsolódó javaslatok készítését, de az Országos Tervhivatal feladatkörébe utalta a területfejlesztési tervezést és döntéshozatalt.

...A rendezés kontra fejlesztés vita, végül is városrendező építészek és közigazdászok közti szakmai vitává és ezen keresztül ÉVM és OT közötti vitává fajult.

...A két szempont teljesen összeegyeztethetetlennek bizonyult, mert az OT javaslatok termelési hasonlóságokon alapultak, míg az ÉVM beosztás a lakosság infrastrukturális és kereskedelmi ellátásának összefüggéseit vette alapul, és a termelőeszközök területi fejlesztését ehhez kívánta hozzáadomítani. ...A regionális tervek nagy távlatra, 30 évre és azon túlra tervezték,

mivel az érvényes kormányrendeletek a regionális tervezés feladatává tették a termelő és ellátó beruházások telepítésének területi és időbeli koordinációját is. A beruházott állóeszközök, ingatlanok fennmaradási és kicserélődési időtartama pedig 30-50 évnél hosszabbnak bizonyult. A termelési kooperációk és termékszerkezetek ennél jóval gyorsabban változnak. A közigazdászok és az OT a regionális tervekkel a hosszú távú népgazdasági tervek területi vetületének tartották, de akkor még ezek a hosszú távú tervek nem léteztek. Az urbanisták szerint viszont a területi természeti, településhálózati és infrastrukturális feltételek feltárása kell, hogy megelőzze a hosszú távú népgazdasági tervezést, és ezért az előkészítő regionális tervek figyelembevételére kell ráépíteni a népgazdasági tervezést.

Ezeket az ellentétes nézeteket nem sikerült egyeztetni. Ezért a Magyar Tudományos Akadémia főtűkére, Erdes Ferenc vélem és az OT-vel történt meg egyezés alapján felállított egy magas szintű területi tervezési akadémiát el-

fejlesztés szükséges az egyes kategóriák esetén. A tervezés három utolsó hónapjában megfejeztett munkával elkészítettük ezt a munkarészt, akkor jöttek ezek a kategóriák: alsó-, közép-, és felsőfokú, meg kiemelten felsőfokú és egy táblázatba beleírtuk, hogy mindenütt mi a minimum, amit el kell érni. Ezt a kategorizálást, hogy úgy mondjam, kikényszerítették belőlünk, mert ez volt a kormányjövahagyás feltétele. Ezt velem személy szerint közölték. Mi akkor észre se vettük, hogy mi ennek a jelentősége. Mert az történt, hogy a kormány az egész tervből végül semmi mást nem hagyott jóvá, csak a kategorizálást. Az összes többi kimaradt a jövahagyás szövegéből, csak egy külön irányelv mellékletébe került be.

Országépítő: Tehát a besorolást hagyták jóvá és azt, hogy annak milyen tartalmi követelményei vannak?

Perczel Károly: Igen, de persze mi ezt nem így képeztük. Előzőleg nekünk nem voltak olyan kategóriáink, amiket egységesíteni lehetett volna. A Tervhivatal viszont világosan kimondta, hogy az egy kategórián belüli településeket egymáshoz kell közelíteni, azaz egyenlősíteni.

Gerle György: Ennek egyáltalán semmi értelme nem volt. De a megyei tanácsok és a városi tanácsok megkapták az országos tervet, amelybe be voltak rajzolva az országos szintű fejlesztés irányai és a megyék a saját határaikon belül értelmezték ezt a kategóriáknak megfelelően, bár a besorolást változtatták.

Országépítő: Ki végezte el ezt a megyei bontást?

Perczel Károly: A megyék a VÁTI-t bízták meg a megyei szintű tervek készítésével.

Országépítő: Tehát a tartalmában jóvá nem hagyott, országos szintű koncepciót szétvágták ollóval a megyehatárok mentén és így folytatták tovább a tervezést?

Perczel Károly: Igen, de minden munka a

VÁTI-ban folyt a megyei tanácsok igényei szerint, mert a Minisztérium úgy határozott, hogy ez a tervezés csak ott történhet.

Országépítő: Személyesen részt vettek-e ebben a munkában?

Perczel Károly: Akkor mi már nem voltunk a Minisztériumban, engem kitétek onnan.

Gerle György: Engem a hatvanadik születésnapomon, már korábban nyugdíjba küldtek.

Perczel Károly: Az volt a fő vád ellenem, hogy megakadályoztam a Rókus kápolna lebontását, holott a budapesti pártbizottság már elhatározta. De voltak egyéb bűneim is, például a főépítési rendszer bevezetése.

Országépítő: A településfejlesztési koncepció is köztük volt?

Gerle György: A koncepciók eljárás lényege, hogy sohasem azzal vádolnak valakit, amit az igaz büneül rónak fel. Mág csodálom, hogy Dercsényi Dezső hogy úszta meg. Mikor úgy volt, hogy Sztálin Budapestre látogat, Rákosi le akarta bontatni a budai sziluettet zavaró templomtornyokat. Dercsényi addig mesterkedett, amíg meggyőzte, hogy a Kremlből is sok templomtorny látszik, mégisincs semmi baj.

Perczel Károly: Nekem ezt Benkhardt Gusztáv mesélte, aki szintén részt vett a meggyőzésben. Azóta mindig a metróra hivatkoztak, ha egy templomot le akartak bontani.

Gerle György: A Nemzeti Színháznál is arra hivatkoztak.

Perczel Károly: Azt mondták, a megerősítés túl drága volna, mert alatta megy a metró. Nem megy pont alatta, de azt mondták, a Batthyány téri metróállomás építésekor a Szent Anna templomot is le akarták bontani. Az én esetem nevétségesebb volt, írásban megkaptam a határozatot a Rókus kápolna lebontásáról, az volt az indoklás, hogy a Rákóczi utat leszűkíti. Csak hogy nem a kápolnánál a legszűkebb az út.

női bizottságot 1963-ban a két nézet közötti egyeztetés céljából. Ennek elnöke Trautmann Rezső miniszter, titkára Erdei Ferenc lett.

Az elnöki bizottság három évig vitatta a regionális beosztásokat és településhálózati terveket, mivel azonban semmiféle egyeztetett eredményre nem jutott, 1965-ben megszüntették.

...Az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció és megelőző változatai az alábbi fő célkitűzéseket tartalmazták:

- A főváros országos túlcentralizáltságát fokozatosan megszünteti azáltal, hogy újonnan kiképzett országos közlekedési hálózati csomópontokon kifejlesztett ellenpólus városok átveszik az eddig csak Budapestre koncentrált szerepkörök egy regionális részét. E célból úgy egészíti ki az eddigi Budapest-centrikus közlekedési hálózatot, hogy az ellenpólus városok egymás között közvetlen Budapestet elkerülő új fővonalakon közlekedhessenek.

- Az északi, főleg nehézipari bányászati, iparilag fejlett országrészek ipari monopolhelyzetét megszünteti, és a mezőgazdaság, a gépipar és az élelmiszeripar fejlesztésének súlypontját a Dél-Dunántúlra és a Nagyalföldre helyezi át.

- A településsűrűség és településméret és lakosságkoncentráció aránytalanságait azáltal csökkenti, hogy a túl sűrű aprófalvas területen jól ellátott faluközpontokat jelöl ki, megközelíthető helyeken, az aprófalvak sorvadását lefékzi, ugyancsak lecsökkenti a közepes méretű falvakból aprófalvakká sorvadó falvak számát, véget vet az alflódi tanyavilág hátrányos helyzetének azáltal, hogy a sorvadó tanyavilág területén új mezőgazdasági falvakat fejleszt ki, ahol pedig a tanyavilág mezőgazdasági működésre alkalmas, vagyis Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár megyékben, a tanyavilág fejlesztését irányozza elő.

- A városi ellátási és szociális kulturális infrastruktúrahianyos területeket meghatározza és ezekben meglévő nagyközségeket középszintű kisváro-

sokká fejleszti, a területi, földrajzi helyzet miatti hátrányokat ezzel megszünteti.

- Kijelöli a kisebb-nagyobb regionális vonzáskörzettel rendelkező, vagy vonzáskörzet-középpontia tehető települések területi és lakossági, kisebb középfokú és nagyobb felsőfokú vonzáskörzetét, hogy az ott kifejlesztésre kerülő közintézményeket és ellátó létesítményeket a vonzáskörzet lakossága ellátására alkalmasan lehessen méretezni. Így nem településhierarchia, hanem városkörzetnagyságon és lakosságszám alapján egyenletes ellátottság jön létre.

- Ebben a települési rendszerben a különböző szintű központok elsősorban abban különböznek, hogy mekkora lakosság és terület nagyságrend kiszolgálására létesülnek. Fő feladatuk, hogy a körzetükbe tartozó többi település fejlesztését segítsék elő termelő és ellátó, és biztosított helyi foglalkoztatás és ellátás szervezésével. Erőforrásait nem a többi településtől való elvonással sze-

Akkor a Fővárosi Tanács pályázatát irt ki a területre, amiben feltétel volt a kápolna lebontása. Én mint főosztályvezető törvénytelennek minősítettem a pályázatot és ez olyan nagy port vert fel, hogy ez lett az elsőrendű vádpont. A másik az volt, hogy az egyes régiókba, de kisebb körzetekbe is, mint például a Balaton térségébe Farkas Tibort, én "önkényesen" főépítészeket neveztem ki. Akkor még összesen tíz főépítést sikerült kinevezni vidéki tervező intézetekből.

Gerle György: Most már történelmi lávlalban nézve, azt mondhatjuk, hogy amiket akkor tervezünk, fokozatosan beérték. A járáások megszüntetése, megyékből összevont régiók - a köztársasági megbízottak területeiként. De a régi elképzeléseink elsősorban a közigazgatásban valósultak meg.

Perczel Károly: Nehéz beilleszkedni most abba a szituációba, ami a tervezés idején körülvett minket. Az egész koncepcióra rányomta a bélyegét, hogy mi is abban gondolkodtunk, hogy egy központi terv szabályozza a fejlődést, mert megszabja az elosztás módját. Ez volt akkor a realitás, csak ehhez alkalmazkodva remélhettünk eredményt. Csak annak a megvalósításában reménykedhettünk, ami a tervünkben szerepelt. Attól vártuk a decentralizációt is.

Gerle György: A Tervhivatall is el kellett fogadni gazdasági partnernek, akartuk vagy nem akartuk, ő osztotta el a pénzt.

Országépítő: A megyei tervezés során nem jöttek létre ellentétek?

Perczel Károly: Nem volt igazi egyeztetés, a megyék kiskirályságok voltak és a maguk érdekeivel törődtek. Csak a szakszervezetekkel és a METESZ helyi szervezetével egyeztettünk.

Országépítő: Az elsorvasztás a megyei tervekben szerepelt?

Perczel Károly: Elhalásra ítélt településeket a

megyék sem jelöltek ki.

Gerle György: Mégis elvitték a patikát, elvitték a rendelőt...

Perczel Károly: Azt az ágazatok csinálták országos szinten, az oktatási ágazat elvitte az iskolát, a kereskedelmi ágazat elvitte az üzletet.

Országépítő: De ez országosan és egységesen történt meg, az ágazatok között összehangolva, bizonyos településekre vonatkozott mindenfajta fejlesztési tilalom.

Perczel Károly: Ilyet nem irt elő senki, a koncepció sem, más sem. Országos egyeztetés sem volt.

Országépítő: Hogyan következett be a falvak elsorvasztása?

Perczel Károly: Mi eredetileg azt írtuk elő, hogy a hiányzó intézmények, létesítmények hová kerüljenek, hogy a munkaerőellátottság optimális legyen, munkahelyi, közigazgatási és egyéb ügyekben a szükséges ingázás a minimális legyen. Ez volt az elsőrendű szempontunk. Ezt egy megye másképp látta, ők magukat önálló országnak gondolták, azt kellett önellátóvá tenni. Azt az elvet, hogy a meglévő intézményeket egy helyről egy központba kell vinni, azt az ágazatok találták ki.

Országépítő: Hol, mikor, miért következett be az az összehangolt ágazati intézkedés-sorozat, ami egyes településeket elhalásra ítélt, minden közintézménytől megfosztott?

Perczel Károly: A kezdet az maga a jóváhagyás volt, ami a kategóriákat rögzítette, a koncepcióban kimutatott egyéb összefüggéseket pedig figyelmen kívül hagyta. A gyakorlati végrehajtás a körzetesítéssel kezdődött, ami azt jelentette, hogy ami nem a központban volt, azt áttelepítették oda.

Országépítő: Honnan indult a körzetesítés?

Perczel Károly: Az ágazatoktól. A Művelődésügyi Minisztérium meghatározta, hogy hol nincs

rezzék be, fejlettségük a körzet többi településére sugározzon ki.

- Az ellenpólusrendszer elsősorban a főváros túlzásfűlésének és túlcentralizáltságának tehermentesítését szolgálja. Az ipar, a szellemi, a kultúra és a kereskedelem túlzottan egy városra koncentráltságát nem az ellenpólusok lakosságának túl gyors növekedésével, hanem minőség, ipari, szolgáltatási környezetfejlesztési és szellemi irányítási decentralizáció útján kell elérni.

- Az ellenpólusrendszer hasznát az egész településhálózatra kell kiterjeszteni. Nem csak a fővárost kell tehermentesíteni. A regionális ellenpólusközpontok számára a 134 kisváros fejlesztésével képezzünk ellenpólusrendszert. A 90 kis- vagy középfokú körzetközpont túl gyors növekedését körzetünkben a legjobb helyzetű, kb. 140 nagyközség kiemelt fejlesztése és a központtal való munkamegosztása ellensúlyozza. Ezeket még további ellenpólusokként tehermentesítjük a termelőszövetkezeti és állami gazdasági központokként működő - kb. 1000 - alsófokú faluköz-

pont. Az össztelepülés-hálózati ellenpólusrendszert kiegészítette az egyes vonzaskörzetek egészének együttfejlesztési elve. Az ellenpólusrendszer decentralizációs fő célja csak akkor valósítható meg, ha lemondunk a különböző szintű központok külön fejlesztéséről és ehelyett központokat vonzaskörzetükkel szervesen együttműködő településcsúszszerként fejlesztjük mind a középfokú központok, vagyis városok környékei, mind a felsőfokú központok, vagyis megyeszékhelyek, mind a regionális központok, vagyis a főváros ellenpólusainak vonzaskörzetei esetében. Úgy irányoztuk elő a fejlesztést, hogy az akkori öt éves népgazdasági tervek mindegyike keretében folyamatosan kijelölje a terv azokat a közép- és felsőfokú körzeteket, amelyekben lévő összes települést öt évig preferáltan fejleszti az akkori tervgazdasági rendszer. Ezt a fejlesztést a körzeten belüli munkamegosztás és településközi együttműködés, a körzeten belüli és a körzeten a szomszédos körzetekkel összekapcsoló vonalaz infrastruktúra

országosan kiemelt fejlesztésével együtt tartottuk szükségesnek. Ez a mechanizmus arra vezetett volna, hogy öt éves tervenként mindig másik felsőfokú körzet lenne preferált, úgy az előtrányozott koncepció lényegében 50 év alatt valóban kialakulhatott volna. Nem így történt.

- Az OTK el akarta kerülni az ellátási vonzaskörzetrendszer egyszáltságát, és ezért igyekezett ugyanolyan súllyal funkcionálisan együttműködő körzetrendszerrel is meghatározni annak alapján, hogy a helyi adottságok milyen ágazati és foglalkoztatási összetételre és milyen ágazatok súlyponti fejlesztésére alkalmasak.

...Az OTK 15 ipari kooperációs, közös munkaerő és infrastruktúra körzetet határozott meg. Ezek felét akkor még gyengén iparosított, elmaradott területeken tervezték. Ezen felül kijelölt 23 üdülési és idegenforgalmi körzetet, amelyek mindegyikén más közös üdülési vonzástényezők léteznek, és azokhoz közös egységes üdülési infrastruk-

szükség iskolára és hogy hová járjanak ezentúl a tanulók ezekről a helyekről. És így tovább.

Országépítő: A körzetesítés eszközül használta-e a koncepciót, hivatkoztak-e arra, hogy ennek alapján jelölik ki a központokat?

Perczel Károly: Ez lehetséges volt, de ellentétes a tervvel. A körzetesítés a hetvenes évek első felében indult. A település kategóriákat beruházási juttatási kategóriává változtatták, ilyesmiről nálunk szó sem volt. Mi először 1100, a harmadik lépcsőben 900 alsófokú központot jelöltünk ki, a sorvasztás a fennmaradt falvak felé nével következett be, tehát nem mindenütt. De ugyanakkor az egész falusi struktúra együtt sorvadt, mert folyamatos volt a városokba költözés, mint egész Európában.

A mi tervünk specialitása az volt, ilyenre alig van példa az egész világon, hogy a kistelepülések lakosságának az ellátásából indult ki, ez volt az alapja az egész tervezésnek, nemhogy faluellenes nem volt, de a falvak ellátása volt az elvi bázis. A városokat is ebből a szempontból kiindulva fejlesztettük a tervben. A koncepció eredményeképpen a korábbi 63 város helyett 124 lett, részben azoknak a falvaknak a városá fejlesztése révén, amelyek a körzetük ellátása szempontjából előnyös adottságokkal rendelkeztek.

Országépítő: Tehát a koncepciót bizonyos területeken figyelembe vették, másutt az ellenkezője történt?

Perczel Károly: Igen, de az az érzésem, hogy a piaci érdekeltiség előtérbe kerülésével a kistelepülések sorsa még bizonytalanabb lesz, mint azelőtt volt. Most fognak sorozatosan elsorvadni a kis falvak.

Gerle György: Az új piaci viszonyokra vonatkozóan is ki kellene dolgozni – óriási feladat volna – hogy az ország területét hogy lehet arányosan fejleszteni. Mi arra voltunk beállítva, hogy min-

den elosztás a központból történik, most pedig az a kérdés, hogy hogyan lehet ösztönözni az önkormányzatokat arra, hogy az arányos, egyenletes fejlődés feltételeit megteremtsék a piaci viszonyok között, mert az az ő helyi érdekük is.

Perczel Károly: Az a probléma, hogy a piaci rendszerben sokkal jobban függ a település fejlődése a meglévő adottságoktól, fejlődés ott lesz, ahol eddig is volt. Az aránytalanságok csökkentésében segíthet a halmozottan hátrányos helyzetű településeket támogató kormány koncepció.

Úgy emlékszem 1985-ben jelent meg a településrendszerről szóló kormányhatározat, ami először tartalmazta azt a megfogalmazást, hogy meg kell szüntetni egyes falvakat, jól emlékszem, hogy még szám is szerepelt benne, 500 falu visszafejlesztéséről volt szó...

Az 1971-es tervben mi a tanyákkal külön is foglalkoztunk, körülhatároltuk azokat a területeket, ahol a tanyák fejlesztése indokolt. Ilyen volt az egész Bács-Kiskun megye, a Tisza parti területek, Észak-Kelet-Magyarországon egy jelentős terület, ezeken a tanyarendszer fejlesztését tűztük ki célul.

Országépítő: Nem a tanyák megszüntetése volt már ekkor is a kormány stratégiája?

Perczel Károly: Éppen ez ellen léptünk fel, amikor meghatároztuk a fejlesztendő tanyák körét.

Gerle György: Ha hagyták volna a 49 előtti elképzeléseknek megfelelően fejlődni a tanyaközpontok rendszerét, akkor olyan területeken, ahol a termelési feltételek ehhez megvoltak, fejlett, önálló mezőgazdaság alakult volna ki.

Perczel Károly: 1947-ben Erdei Ferencel és Bibó Istvánnal közösen, mert ő volt Erdei titkára, egy tanyai tanácsot szerveztünk, először ketten beszéltek meg, Erdei lakásán, hogy ilyet kellene csinálni. Az volt a lényege, hogy ahol

túra fejleszthető ki, az üdülőtelepülések ezekre együtt épülnek rá.

...A Minisztertanács az ÉVM előterjesztése alapján 1971. január hónapban jóváhagyta az Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepciót. A jóváhagyás azonban csak a határozat bevezető mondata. A koncepció által képviselt fejlesztési tendenciákat nem a jóváhagyó határozat szövege tartalmazza, hanem egy másik MI határozat, amelynek címe "A településhálózat-fejlesztés irányelvei". A kettő nincs egymással összhangban.

A jóváhagyó határozat ugyanis a koncepció egyetlen részletét emeli ki, és azt egyedül tárgyalja, mégpedig a települések alsó-, közép- és felsőfokú, valamint kiemelt felsőfokú és agglomerációs település kategóriákba való sorolását.

Tartalmazza az említett kategóriák mindegyikének 52 közséfbefutételét, ezen kívül semmi mást.

...Az OTK lényegbeli mondanivalóit azóta sem vették tudomásul és nem is

ismerték meg. Holott a települések kategóriákba sorolása a tervezés 10 éve folyamán nem is szerepelt.

...Ennek ellenére a jóváhagyás szövegére támaszkodva már néhány hónap múlva költségvetési és beruházási prioritásként kezelték az OTK-t.

...Az OTK központfejlesztési, preferencia-hierarchiáként való kezelése teljes ellentmondásba került az OTK egyik legfontosabb alapjával, a teljes vonzáskörzetek és funkcionális körzetek egységének együttfejlesztési elvével.

...A később, az 1980-as években keletkezett, az OTK hatását mérlegelő bírálatok tévesen úgy ítélték meg, hogy az OTK a tervkonvenció rendszer szolgálatára készült, és okozója lett volna a nagyobb városi központok további koncentrációjának és a falvak sorvadásának. Ezek a vélemények az OTK meg nem ismerésén alapultak. Az OTK ugyanis az 1966-ban megindult, 1968-ban kidolgozott gazdasági mechanikus reform radikális területi és települési

megfelelőként készült. Szembehelyezkedett az addigi centralizálási és hierarchizálási törekvésekkel. Elsődendő célja a termelési és kulturális tevékenységek decentralizálása volt.

...Ez erős ellenállást váltott ki az önkényes döntésekhez ragaszkodó országos és megyei szervek vezetőiből, a következményekben a mechanizmus akkor kezdődő fékezése érződött.

...A mai feladatok végrehajtásához új módszerekkel az új gazdasági és társadalmi viszonyokhoz alkalmazkodó, rugalmasan változó és időben is folyamatosan használható területi koncepció szükséges. Olyan koncepció, amely számon a jövőben bekövetkező többfajta változási tendenciával is. Ehhez tehát többféle változat kidolgozása szükséges, többféle jövőfejlesztési "scenário", amelyek közt minden új helyzetben rugalmasan lehet egyikről a másikra áttérni.

El kell kerülni illuzórikus és önkényes, a helyi adottságoktól idegen fej-

sok tanya van, ott a terület közepén építeni kell egy tanyai községházát, mellé üzletet, egyéb közintézményeket. Aki akar, odaköltözik, aki akar, marad a tanyáján. Tervet is csináltunk hozzá, az egészet Érdei kezdeményezte, én csináltam a szakmai részét. Érdei az Akadémián is felállított egy ilyen regionális elnöki bizottságot. A Tervhivatal egyik vezetője, Kórody írta meg az egészet. A 78 tanyaközpont közül, ami akkor kijelöltünk, 23 valósult meg, ezek egy része jól működik ma is, mert új faluvá fejlődött.

Még valamirol nem beszéltünk. Alapelveinknek megfelelően két aránytalanságot akartunk megszüntetni. Az egyik a Budapestre, mint egyetlen központra koncentrált közlekedés- és településstruktúra, a másik a szénre alapozott és már a második világháború előtt kifejlesztett ipari tengely és a többi terület ipari elmaradottsága közötti aránytalanság. Ezek a területek most váltak válságövezetté. A koncepció az ipari zónákat is decentralizálni akarta az akkor ipariilag elmaradott, tisztán mezőgazdasági zónákba, főleg a Nagyalföldre és a Dél-Dunántúlra.

Az új nehézipari városokat például a Rákosi-periódusban telepítették. A koncepció szemben állt ezzel a politikával, mert azt mondta, nem kellenek új városok, hanem a régi, kedvező helyen fekvő egyes kis településeket kell fokozatosan városossá fejleszteni.

Országépítő: Úgy érzem, hogy alapvető ellentmondás van a terv szakmai tartalma, mondani-valója, tisztességes szándéka és aközött a környezet között, amelynek automatikus folyamatai eleve behatárolták a koncepció megvalósítási lehetőségét. Hogyan hajthatott volna végre egy decentralizálást célzó tervet egy végletesen centralizált apparátus? A tervezés idején érzékelhető volt-e ez a kettősség?

Perczel Károly: Hát a terv bizonyos részei jól megvalósultak, a terv szerint alakult a fejlődés

a korábban városhianyos területeken. Kevésbé sikerült Budapest decentralizálása, ez volt, úgy látszik, a fontosabb az apparátusnak. Talán még Debrecen fejlesztése sikerült a legjobban a kijelölt nagyvárosok közül, de még Miskolc sem fejlődött a terv előírásai szerint. Székesfehérvár és Szolnok alig. Ez aláasta volna, legalábbis megosztotta volna Budapest hatalmát. Kísérletképpen Mátészalka és Dombóvár ipari fejlesztését támogatta a tervünk szerint a Tervhivatal, de sehol másutt.

A Tervhivatal például azt sem volt hajlandó elfogadni, hogy a nagyfalvas Alföldön kívül is vannak elmaradott kis falvak, ahogy ezt kimutattuk. Így a támogatásokban azonnal komoly aránytalanságok keletkeztek.

Országépítő: Van-e valamilyen összefüggés a termelőszövetkezetek összevonása és a koncepció között?

Perczel Károly: A tések összevonása teljesen független volt a tervtől, ezt a tervet az összevonásokról nem vették figyelembe. Mi a körzetek kialakítására a lakossággal történt egyeztetés alapján tettünk javaslatot. Az mindenesetre igaz, hogy a termelőszövetkezeti központok létrehozása döntően hatott a települések fejlődésére, illetve visszafejlődésére.

Mi a tervezés idején naívnul azt hittük, hogy minden település fejlődni fog. Voltak adataink arról, hogy például Dél-Franciaországban hogyan ürültek ki falvak az elvándorlás miatt, de azt mondtuk, nálunk ez nem fordulhat elő.

Franciaországban is létrehoztak Párizs eliensúlyozására néhány vidéki nagy központot, de úgy – ilyen volt a mi tervünk is – hogy az egész vonzaskörzöttükkel együtt legyen meg a megfelelő súlyuk. Ezeknek a fejlesztésére állami és magántőke részvételével részvénytársaságokat hoztak létre, az egészet egy állami bankszerű hivatal, a DATAR irányítja. Ahol fejlesztésre van szükség, ott beszáll pénzzel. A kívánt, terv szerinti fejlesztést a magántőke végzi, de a beruházási kedvet az állami tőke részvételével és a minisztereink alá rendelt állami DATAR ösztönzésével fokozzák.

Meg kell jegyeznem még néhány dolgot végül. A járások megszüntetésekor nem vették figyelembe a mi általunk javasolt körülbelül 90, úgynevezett középfokú körzetet, hanem számunkra ismeretlen és szerintünk megalapozatlan elképzelés szerint hajtottak végre községösszevonásokat, amivel sok életképes falut rendeltek más községek alá úgy, hogy hátrányos helyzetbe kerültek. Ehhez a településhálózati koncepciónak semmi köze nem volt. A megyék önkényes irányító és központosító szerepét mi kisebb középfokú körzetek és azok által kialakított hét nagy régió megvalósításával akartuk megszüntetni. A megyéket irányító hatalmasságok ezt a pártközpontok segítségével akadályozták meg. A régiók ellensúlyozó és tehermentesítő funkciójának elmaradásával a közel 3000 önkormányzatra szétbontott ország egyedül a budapesti központosítást erősíti jelenleg is.

lesztési ötleteket. De el kell kerülni a törvényes kötelezettséggel jóváhagyott jóváképeket is. A tervszerűség nem a változatlan jóvákép követésében áll. Annak ismerete jelent tervszerűséget, hogy a településhálózat és minden település összefüggő egységes rendszer, amelyben minden fontos részváltozás kihat a rendszer többi részére is, és ezt a hatást folyamatos tervezéssel mindig újra át kell vinni az egész rendszerre.

A teljes szöveg megjelent a Tér és társadalom c. folyóirat 1989/3. számában.